

Partnerrelaties na de vlucht

Door Elize Smal en Yodit Jacob

1 september 2021

PARTNERRELATIES NA DE VLUCHT

Mensen met een vluchtachtergrond die hun leven opnieuw moeten opbouwen in Nederland krijgen te maken met allerlei uitdagingen. De verandering van de relatie met hun partner is er daar vaak één van. Pharos krijgt regelmatig signalen van huwelijken van vluchtelingen die onder druk staan. Echtparen raken van elkaar vervreemd, er zijn conflicten, een hoog aantal echtscheidingen, en soms huiselijk geweld. Deze signalen waren aanleiding voor een verkennend onderzoek naar dit onderwerp. Op basis van het onderzoek schreven we dit artikel, waarmee we betrokken professionals en organisaties inzicht willen geven in wat er speelt en hoe zij echtparen (beter) kunnen ondersteunen.

We lichten eerst per fase van de vlucht een aantal oorzaken van relatieproblemen toe (1). Daarna gaan we in op de verschillende manieren waarop mensen omgaan met wat zij meemaken (2), en hoe rollen in de relatie kunnen verschuiven (3). We ronden af met adviezen voor de begeleiding (4) en verwijzingen naar nuttige materialen (5).

1 Relaties voor en na de vlucht

Als het gaat over relaties en de rollen van mannen en vrouwen ligt stereotypering op de loer. Zo schrijven Dagevos et al (2018): "Als het gaat over rollen van mannen en vrouwen en verschillende culturele en persoonlijke opvattingen hierover, moeten we waken voor stigmatisering. De vluchteling, de Syriër, of de Nederlander bestaat niet. In alle groepen en culturen zijn er meer traditionele en meer moderne opvattingen. Dikwijls zijn persoonlijke verschillen groter dan culturele. Tegelijkertijd hebben opvattingen concrete gedragsconsequenties en zijn zij bijvoorbeeld van invloed op sociale relaties en de arbeidsmarktpositie van vrouwen."

Het is dus belangrijk je je dit voortdurend realiseert bij het lezen van dit stuk.

1.1 In het land van herkomst

Het percentage echtscheidingen bij vluchtelingen in Nederland is relatief hoog. Zo is een jaar na aankomst in Nederland 1,6 procent van de Syriërs die gehuwd het land binnenkwamen gescheiden. Dat loopt op tot 26 procent na 8 jaar (CBS, 2021)

De oorsprong van de scheidingen kan al in het land van herkomst liggen. Soms was het huwelijk daar al niet (meer) goed (SCP, 2020). Bijvoorbeeld wanneer partners het gevoel hebben niet (meer) bij elkaar te passen, soms ook omdat zij heel jong zijn getrouwd of uitgehuwelijkt zijn. Het huwelijk is in veel culturen iets wat de hele familie aangaat en niet, zoals gebruikelijk in Nederland, een persoonlijke keuze. Misschien was scheiden in het land van herkomst moeilijk of onmogelijk door sociale druk of wet- en regelgeving. Of men was er daar nog niet aan toe. In Nederland zijn de omstandigheden anders en is een scheiding mogelijk wel een optie.

Sleutelpersoon: "Scheidingen komen door veel factoren. Het verleden is heel belangrijk. Hoe was de begintijd van het huwelijk, hebben ze elkaar toen begrepen, samen iets opgebouwd? Dan kun je als stel meer hebben."

De omstandigheden in het land van herkomst kunnen ook veel druk leggen op het huwelijk. Bijvoorbeeld de stress en spanningen door de conflictsituatie en financiële problemen als gevolg daarvan. Dat is ook te zien aan de echtscheidingspercentages in Syrië, die sinds de oorlog zijn toegenomen (Van Liempt et al. 2019 in SCP, 2020).

Veel vluchtelingen hebben schokkende dingen meegemaakt. Ze hebben bombardementen overleefd of waren slachtoffer of getuige van geweld. Veel mensen hebben familie en bekenden verloren tijdens oorlog en de vlucht. Geweld kan ook de bredere sociale structuren aantasten wanneer bijvoorbeeld gemeenschappen verdwijnen, of evacuatie en verblijf in vluchtelingenkampen nodig is. Ook de jarenlange verplichte dienstplicht in Eritrea heeft grote impact op families en gemeenschappen. Daarnaast levert het verlies van werk en daaraan gekoppeld een maatschappelijke positie veel stress op. Ook mensen die niet direct oorlogshandelingen hebben meegemaakt, kunnen het gebrek aan veiligheid, voedsel, huisvesting en onderwijs als ingrijpend ervaren. Dit alles laat zijn sporen na in de relaties tussen partners en binnen gezinnen (van Essen, 2007).

1.2 Tijdens de vlucht

Vóór de vlucht kunnen er spanningen tussen man en vrouw ontstaan over de keuze om wel of niet te vluchten, waarheen dan, en wie het eerst gaat (SCP, 2020). In veel gevallen vluchten de gezinsleden niet samen. Vaak gaat een van beide partners eerst (meestal de man), waarna een periode van fysieke afstand volgt.

Tijdens de vlucht krijgen veel mensen te maken met gevaarlijke en bedreigende situaties, zoals geweld, marteling en zware omstandigheden in de landen waar zij doorheen moeten. Met name vrouwen zijn tijdens de vlucht extra kwetsbaar voor seksueel geweld. Vrouwen die zwanger raken na verkrachting ervaren naast grote psychische problemen ook stigma en uitsluiting (Jacob, 2018).

1.3 Na de vlucht

Na aankomst in Nederland begint een nieuwe fase. De ervaringen die (gedwongen) migratie met zich meebrengt kunnen een positieve en negatieve invloed hebben op familierelaties. (Weine et al. 2004). Familierollen en de gezinsdynamiek kunnen veranderen door het migratieproces, vooral als de gezinsleden lang gescheiden van elkaar hebben geleefd (Gindling & Poggio, 2010).

Daarbij hebben veel mensen na de vlucht te maken met verschillende vormen van rouw en verlies (Kokou-Kpolou ea (2020), Hengst S, ea (2018)). Naast het verlies van dierbaren, ervaren zij vaak ook het verlies van zaken als hun baan en maatschappelijke positie, huis en bezittingen, de hun bekende manier van leven. Dit kunnen zij ervaren als een verlies van identiteit, ze zijn niet meer wie ze vroeger waren. Voor sommigen is het een kans om een nieuw leven op te bouwen en andere keuzes te maken, maar velen ervaren dit vooral als een last.

1.4 Post-migratie factoren

Een veelheid aan zogenaamde 'post-migratie factoren' draagt bij aan stress en onzekerheid. De eerste periode in het asielzoekerscentrum (azc) wordt gekenmerkt door onzekerheid rond de procedure, gebrek aan privacy, doelloosheid en geen controle hebben over het leven. Hoe langer mensen in het azc verblijven, hoe groter het risico op psychische klachten (Hvidtfeldt C, e.a., (2019), Laban CJ, e.a., 2005).

Na het verkrijgen van een asielstatus en de verhuizing naar een woning in de gemeente begint het opbouwen van een nieuw leven. Er moet veel geregeld worden; het inrichten van een nieuw huis, starten met inburgeren, het vinden van opleiding, werk en een school voor de kinderen. Dit is vaak een stressvolle periode. Daar komt bij dat mensen in deze periode de taal vaak nog niet goed spreken, en alles voor hen nog nieuw en onbekend is. Daarnaast spelen er ook zaken zoals financiële zorgen, het missen van familie en het ontbreken van een sociaal netwerk. Dat maakt het opbouwen van een nieuw leven nog lastiger. Al met al is migratie vrijwel altijd een ingrijpende gebeurtenis in het leven van de betrokkenen, waardoor de verhouding tussen de partners in een ander licht komt te staan (SCP, 2018).

1.5 Gezinshereniging

Het wachten op gezinshereniging zet relaties nog eens extra onder druk (SCP 2020). Tijdens de gezinsherenigingsprocedure verblijft de partner in Nederland lang in onzekerheid of de hereniging wel zal lukken, en maakt deze zich ondertussen zorgen over de veiligheid en welzijn van de achtergebleven gezinsleden.

De gezinsleden in het land van herkomst of een opvangland leven vaak in een onveilige en onzekere situatie. Zij begrijpen niet altijd waarom het zo lang duurt. Deze periode kan zorgen voor stress, angst, frustratie, onzekerheid en wantrouwen jegens elkaar (Brummel e.a., 2019). Daarnaast kan het beeld dat de partners hebben van hun relatie veranderen tijdens deze wachttijd. Bijvoorbeeld door schuldgevoel, twijfels over trouw, idealiseren van de relatie of juist de noodzaak om onafhankelijk te worden om te kunnen omgaan met de eenzaamheid of de onveilige situatie. Hoe langer gezinsleden niet bij elkaar zijn, hoe langer zij last hebben van stress en angst die het achterlaten van dierbaren met zich mee kan brengen (Gindling & Poggio, 2010). Daarnaast missen zij ook voor langere tijd de sociale en emotionele steun van hun familie (Suárez-Orozco et al., 2002).

Voor partners die apart gevlucht zijn, is gezinshereniging van groot belang voor hun mentale welzijn en gezondheid. Het samenzijn als familie en steun hebben aan elkaar is een krachtige beschermende factor en belangrijk voor het opbouwen van een nieuw bestaan. Zeker in de eerste fase na de hereniging is dit goed voelbaar. Mensen ervaren een enorme opluchting en zijn blij dat ze weer samen zijn. Ze zien hun toekomst weer hoopvol tegemoet.

Na de hereniging kunnen zowel het gescheiden van elkaar geweest zijn en het weer samen gaan leven in een nieuw land grote invloed hebben op de relatie. Beide partners hebben eigen ervaringen opgedaan, waarover ze elkaar niet altijd durven te vertellen, uit angst voor consequenties of uit schaamte. Het niet delen van ervaringen vermindert de steun die partners elkaar kunnen bieden en kan ze uit elkaar laten groeien (van Essen, 2007).

De nareizende partner, meestal de vrouw, kan in een afhankelijke positie terecht komen. Vaak spreekt zij de taal nog niet, kent zij de weg in Nederland niet en heeft ze minder sociale contacten. Deze positie kan de spanningen vergroten. Daar komt bij dat de steun van familie en bekenden is weggefallen. Alternatieven voor deze steun zijn in Nederland vaak niet makkelijk te vinden.

1.6 Ouderschap in een nieuwe context

Veel ouders voelen teleurstelling over hun eigen financiële en werksituatie. Met de tijd verliezen zij vaak de hoop op een succesvol leven in Nederland. Emotioneel kan hun toekomst erg in het teken gaan staan van de prestaties van hun kinderen op school. Dit legt extra druk op de kinderen. Ouders halen er kracht uit als het goed gaat met de kinderen (Weine et al., 2004).

Andersom hebben zij ook extra veel zorgen als het niet goed gaat met de kinderen. Het Nederlandse schoolsysteem is vaak anders dan ouders gewend zijn, en levert onzekerheid of frustratie op. Ouders vinden het enerzijds belangrijk dat hun kinderen zich aanpassen, maar hebben tegelijkertijd ook zorgen of kinderen wel hun eerste taal en cultuur behouden en niet teveel vernederlandsen. Kortom, het gezinsleven staan op zijn kop. Het vraagt heel wat van (echt)paren om dit samen aan te kunnen.

2 Verwerking en aanpassingsstijlen

Na de vlucht gaan sommige gezinnen met nieuwe energie door en benutten hun ervaringen op positieve wijze. Anderen raken verdoofd of bevroren en zijn lange tijd niet in staat om goed te functioneren. Soms zijn dit soort zogenaamde 'disfunctionele aanpassingsstijlen' na traumatische ervaringen een groter risico voor het functioneren van het gezin dan de schokkende gebeurtenissen zelf (van Essen, 2007).

Getraumatiseerde gezinnen kunnen verschillende aanpassingsstijlen (manieren van coping) hebben. Sommige echtparen vermijden denken en praten over wat er gebeurd is. Anderen proberen elkaar en het gezin juist overmatig te beschermen. Dit kan invloed hebben op de relatie, maar ook op de ontwikkeling van kinderen en relaties met de buitenwereld (van Essen 2007).

Verschillen in beleving en verwerking van heftige gebeurtenissen kunnen een uitdaging zijn voor partners. Ze gaan niet altijd hetzelfde om met veranderingen in hun situatie, de verandering van hun eigen identiteit en die van de ander. Vooral het gevoel dat de ander is veranderd kan wederzijds onbegrip versterken.

2.1 Wat brengt mensen dichter bij elkaar?

Gedeelde tegenspoed kan families ook dichter bij elkaar brengen, en sommige veranderingen kunnen juist positief uitpakken (Rousseau et al., 2004; Peltonen & Punamaki, 2010). Rousseau et al. (2004) stellen dat families minder problemen zullen ervaren tijdens het herenigingsproces wanneer zij in staat zijn om een *gedeeld begrip* te creëren over de

periode waarin ze gescheiden waren, hun traumatische ervaringen, het verlies en de hereniging.

Veelvoorkomende copingstrategieën onder Syrische vluchtelingen die kunnen helpen om mensen dichterbij elkaar te brengen zijn praten met vrienden en familie, bidden en het ophalen van positieve herinneringen uit het verleden (Hassan et al., 2015). Daarnaast beargumenteren Rousseau et al. (2001) dat wanneer gezinsleden openstaan voor flexibiliteit in rolverdeling tussen mannen en vrouwen, zij een grotere kans hebben om succesvol te zijn in het gastland. Zij ervaren dan namelijk minder stress. Tot eenzelfde conclusie komen Weine et al. (2004). Zij schrijven namelijk dat een gezond en succesvol gezinsleven flexibiliteit, tolerantie en vertrouwen vraagt van de verschillende gezinsleden. Ook uit Nederlandse literatuur blijkt dat het in veel relaties goed kan gaan, zeker als het lukt de taken te verdelen in het huishouden. Sommige relaties zijn juist sterker geworden door alles wat de partners samen hebben meegemaakt (SCP, 2020).

De sleutelpersonen die deelnamen aan de focusgroepen die Pharos organiseerde over dit onderwerp, noemden daarnaast ook een aantal punten die invloed hebben op relaties:

- De kwaliteit van het huwelijk voor de vlucht;
- Geduld - om te wennen aan de eigen nieuwe rol én om de ander de tijd te geven;
- Communicatievaardigheden - luisteren en elkaar proberen te begrijpen;
- Persoonlijke ontwikkeling - dit heeft te maken met persoonlijkheid, opvoeding en opleiding, religie, de plek die je had in de samenleving
- Wil - ben je bereid om samen stappen zetten om het op te lossen?
- Veerkracht om een moeilijke tijd door te komen

2.2 Verwerking en aanpassing

Migratie betekent een grote verandering die om verwerking en aanpassing vraagt. De drie fases van de *rites de passage*, een term uit de antropologie die wordt gebruikt voor het beschrijven van overgangen naar nieuwe fasen in het leven, zijn ook toepasbaar op migratie. Ieder individu doorloopt deze fases op zijn eigen manier en tempo.

1. In de separatiefase wordt afscheid genomen van wat verloren of voorbij is.
2. In de transitie - of liminale fase wordt gezocht naar een nieuw evenwicht. Dit is een kwetsbare en onzekere periode, maar ook een fase die nieuwe kansen biedt.
3. In de re-integratiefase wordt de balans weer gevonden.

Wanneer partners deze fases niet op dezelfde manier doorlopen kan dit leiden tot onbegrip en onderlinge frustratie (Pharos, 2020). Inzicht en kennis over deze fases kan begeleiders helpen om te zien wat er bij een individu speelt, maar ook hoe dit doorwerkt in een relatie en in het gezin als geheel.

Zo kunnen ouders bijvoorbeeld hun kind 'terugtrekken' naar de liminele fase of iemand wordt te snel naar de re-integratie fase geduwd, terwijl hij of zij daar nog niet klaar voor is. Het is belangrijk om in de ondersteuning van mensen rekening te houden met de fase waarin ze zitten, zodat ze deze goed kunnen afsluiten om een volgende stap te kunnen maken.

3 Rollen en verwachtingen van partners

3.1 Rollen binnen het gezin

Veel vluchtelingen komen uit landen waar sprake is van vrij traditionele rolpatronen en een grote genderongelijkheid (de Gruijter en Razenberg, 2019). In het land van herkomst waren mannen vaak verantwoordelijk voor het gezin. Zij ontleenden hun status en identiteit onder meer aan het feit dat zij kostwinner waren. Vrouwen werkten vaak minder buitenshuis en droegen meer verantwoordelijkheid voor de kinderen en het huishouden. Veel gevluchte echtparen willen in Nederland het liefst de bekende rollen voortzetten. Er zijn echter ook signalen dat vrouwen juist de komst naar Nederland aangrijpen om een voor hen ongewenst rolpatroon te doorbreken (Pharos, 2018; De Gruijter & De Winter-Koçak, 2018).

Tijdens en na gezinshereniging kunnen de vertrouwde rollen sterk veranderen. Als een van de partners er niet is, kan de andere partner het gevoel hebben vader én moeder te moeten zijn. Ook kunnen kinderen een ouderrol op zich nemen.

Na hereniging verschuiven deze rollen soms weer, maar terugkeren naar de situatie van voor de migratie lukt vaak niet. Dit kan leiden tot spanningen. De rollen moeten als het ware worden geherdefinieerd, waarbij rekening gehouden moet worden met het verleden (familiegeschiedenis en ideeën over de thuiscultuur) én het heden (de realiteit in het nieuwe land en mogelijke cultuurkloof tussen gezinsleden).

3.2 Participeren

Tijdens de asielpcedure zijn mensen gedwongen een periode niets of weinig te doen. Ook met een verblijfsstatus vinden veel mensen geen (passend) werk. Het 'op de bank zitten', statusval en een nieuwe maatschappelijke positie zijn voor velen – vooral voor mannen – ingewikkelde omstandigheden om mee om te gaan. Dat werkt door op partner- en gezinsrelaties (SCP, 2020). Daar komt bij dat veel mensen niet gewend zijn om alleen met het kerngezin te leven zonder familie en sociaal vangnet.

In Nederland is gendergelijkheid in relaties vrij algemeen geaccepteerd. Gemiddeld genomen hebben vrouwen vaker een betaalde baan en hebben zij veel bewegingsvrijheid. Van mannen wordt verwacht dat zij vaker betrokken zijn bij het huishouden en de kinderen. Sommige nieuwkomers zien dit leefklimaat als kans om iets te veranderen aan de rolverdeling in hun relatie. Als één partner het als kans ziet, maar de ander het liefst de traditionele rollen wil voortzetten, kan dit tot conflicten leiden.

“Vroeger had ik voor 95% de hoofdrol thuis. Hier in Nederland moeten mannen hun rol minderen. Nu ben ik blij. Mijn vrouw en kinderen zijn minder afhankelijk van mij, ik heb iets opgebouwd. Ik heb ze [vrouw en kinderen] niet gepushed, ze hebben hun eigen keuzes gemaakt en ze doen nu iets wat bij hen past.” (mannelijke sleutelpersoon).

Sleutelpersonen vertellen dat het voor sommige mannen niet alleen het aanpassen is, maar zelfs het aannemen van een totaal nieuwe rol:

“Veel Eritrese vaders hebben lang in het leger gezeten, en hebben soms nog niet eerder met hun kinderen gewoond. Vaak was de vaderfiguur in hun eigen jeugd ook afwezig. Ze hebben geen voorbeeld van hoe een vader zich gedraagt. Dit is een nieuwe rol die ze moeten leren.”

Ideeën over mannen en vrouwen zijn in elk land en elke gemeenschap heel divers en altijd in meer of mindere mate in ontwikkeling. Syrië is volgens een aantal deelnemers in een onderzoek van de Rutgers Stichting de laatste 20-30 jaar steeds vrijer geworden. Vrouwen hebben er meer rechten en invloed gekregen. Maar er blijven hele grote verschillen bestaan in de opvattingen over mannen en vrouwen (De Neef, 2017). Het conflict heeft deze ontwikkeling naar alle waarschijnlijkheid de laatste jaren beïnvloed.

In Eritrea zijn de meeste mensen vrij traditionele genderverhoudingen gewend. Mannen en vrouwen zijn in Eritrea officieel gelijk, maar in de praktijk blijft de ongelijkwaardigheid bestaan. De vrouw wordt als ondergeschikt aan de man gezien. Dat in Nederland van een vrouw wordt verwacht dat ze onafhankelijk is, is voor vele Eritrese vrouwen lastig (Nidos 2018). Tegelijkertijd kan voor mannen de versnelde emancipatie van hun echtgenotes moeilijk te verwerken zijn. Dat kan zorgen voor spanningen in de relatie (SCP, 2018).

Van Eijk (2017) verwijst naar een studie hierover van de socioloog Darvishpour uit 2002. Hij deed onderzoek naar het effect van migratie op de machtsverhoudingen binnen families van Iraanse migranten in Zweden. De sociaaleconomische positie, en daarmee ook de machtspositie van Iraanse migrantenvrouwen verbetert over het algemeen na migratie. Voor mannen geldt het omgekeerde; hun maatschappelijke positie verslechtert na migratie. De verschuivingen in de machtsverhouding en het verschil in emancipatietempo zorgt voor spanningen in relaties en kan leiden tot een echtscheiding.

Het onderzoek van Al Abdallah en Bijl (2021) naar echtscheiding onder Syriërs in Nederland laat zien dat het meestal de vrouwen zijn die de scheiding aanvragen. Volgens een enquête onder 480 Syriërs in Nederland ligt bij 81 procent van de echtscheidingen het initiatief bij de vrouw, 15 procent beslist samen. Slechts in 4 procent van de gevallen is het de man die om een echtscheiding vraagt.

Binnen vluchtelingengemeenschappen in Nederland bestaan grote verschillen in hoe wordt aangekeken tegen de rollen van mannen en vrouwen, huwelijk en scheiding. Binnen gemeenschappen wordt ongelijkheid al jaren aan de kaak gesteld, en wordt er gepleit voor zelfbeschikking.

Onder andere sleutelpersonen en vrijwilligers binnen migranten- en vluchtelingen(zelf)organisaties zetten zich in om onrecht en taboes in de achterban bespreekbaar te maken (Bakker en Felten 2019). Maar deze zelfbeschikking is lang niet altijd vanzelfsprekend voor vrouwen die in meer gesloten en behoudende families en gemeenschappen leven. Dat geldt voor ‘Nederlandse’ orthodox-religieuze gemeenschappen, maar ook voor sommige migranten- en vluchtelingengemeenschappen. Daar hebben sociale controle, groepsdruk en groepsverwachtingen grote invloed op individuele levenskeuzes.

De wens om te scheiden kan tot sociale uitsluiting leiden en soms zelfs tot geweld. Soms lukt het niet om te scheiden. Zelfs niet na een door een Nederlandse rechter uitgesproken civiele echtscheiding. Het komt voor dat het niet lukt om het religieuze huwelijk ontbonden te krijgen. Bijvoorbeeld vanwege regels van het geloof, regels in het land van herkomst of in het land van de partner. Er kan dan sprake zijn van huwelijkse gevangenschap (van Eijk, 2017).

Sommige mensen die nieuw zijn in Nederland kennen de gedragscodes en omgangsvormen hier nog niet. Om houvast te hebben, grijpen zij soms terug op opvattingen die traditioneler zijn dan de opvattingen ze in hun land van herkomst aanhingen (Bakker en Felten 2019). Maar over het algemeen zie je dat opvattingen onder vluchtelingen veranderen met de tijd. Hoe langer mensen in Nederland wonen, hoe meer progressieve opvattingen over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen mensen er op nahouden (Dagevos et al, 2018).

4 Hulp bij relatieproblemen – adviezen uit de praktijk

In de eerste plaats geldt voor echtparen die gevlucht zijn deels hetzelfde als wat geldt voor iedereen. Relaties tussen ouders worden sterker als zij effectief met elkaar kunnen communiceren, conflicten kunnen hanteren en hun emoties reguleren. Relatievaardigheden, zelfmanagement en zelfbewustzijn zijn belangrijke levensvaardigheden voor alle ouders (Pettersson, Gravesteyn & Peschier, 2017 in NJI Factsheet). Hieronder bespreken we een aantal punten die van belang zijn bij het ondersteunen van partners met een vluchtelingenachtergrond.

4.1 Praat over relaties

Stap één is om te praten over relaties en om ervaringen te delen. Het praten met andere mannen en vrouwen helpt bij het ‘normaliseren’ van problemen. Zo weten mensen dat zij niet de enigen zijn die het wel eens lastig hebben. Het delen van opvattingen en ervaringen is voor veel (echt)paren onbekend en lastig, en gaat dus niet vanzelf. Zorg voor een veilige omgeving. Hierbij kun je denken aan goed begeleide groepsbijeenkomsten waarin rekening wordt gehouden met eventuele belemmeringen om te (durven) spreken over wat deelnemers hebben meegemaakt en nu ervaren. [Deze praatkaarten van Pharos](#) kunnen hiervoor gebruikt worden. Op deze kaartjes staan allerlei gespreksonderwerpen die te maken hebben met een relatie. Je kunt ze laagdrempelig inzetten tijdens groepsbijeenkomsten.

Sleutelpersoon: “De man is vaak de baas, meer traditioneel. Zo ontstaat ruzie en dat heeft impact op de kinderen. Goed begrip over de opvoeding en gelijkheid in rollen en taken is van belang. Beide partners moeten hieraan wennen. Ze moeten samen praten en advies krijgen”.

Om goed aan te sluiten bij de belevingswereld van nieuwkomers, kun je het beste samenwerken met ervaringsdeskundigen zoals sleutelpersonen (zie punt 5). Ook is het verstandig om samen te werken met migranten- of vluchtelingenorganisaties. In de [handreiking *Verandering van Binnenuit voor gemeenten*](#) vind je hiervoor een stappenplan en tips.

4.2 Bespreek verhoudingen tussen mannen en vrouwen

Ga bij het wegwijs maken en het informeren van nieuwkomers ook in gesprek over opvattingen over man-vrouw verhoudingen. Bijvoorbeeld over dominante normen en waarden in de landen waar de vluchtelingen vandaan komen. Bespreek ook hoe die verschillen van gangbare normen en waarden in Nederland. Daarnaast kun je het gesprek aangaan over keuzevrijheid en diversiteit, omgangsvormen, gelijke rechten en de gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen (Smal ea, 2018). Ook de geschiedenis van de (vrouwen)emancipatie in Nederland kan zorgen voor meer inzicht en begrip voor wat zij zien in Nederland.

Het is belangrijk dat mannen en vrouwen zoveel mogelijk dezelfde informatie krijgen. Gevoelige onderwerpen, zoals het omgaan met relatieproblemen, kunnen soms beter in aparte mannen- en vrouwengroepen besproken worden. Het is verstandig om het deel over rechten van mannen en vrouwen wel samen te doen: zodat ze dezelfde kennis hebben en het later samen kunnen bespreken.

Het belangrijkste is dat partners zelf in gesprek gaan over de veranderingen in genderrollen, en bespreken hoe ze hier mee om willen gaan. Behoud hierbij steeds ruimte voor diversiteit aan meningen. Waak voor stereotype ideeën, zowel over Nederland als andere landen/culturen. Het gaat erom dat mensen goed worden geïnformeerd over verhoudingen tussen mannen en vrouwen, en dat begrip ontstaat voor verschil en diversiteit. Realiseer je dat dit tijd kan kosten.

4.3 Zorg voor passende begeleiding

Om goed aan te kunnen sluiten bij mensen met een vluchtachtergrond is een cultuursensitieve én gendersensitieve benadering belangrijk. Gender is een verzameling eigenschappen, gedragingen en rollenpatronen die een maatschappij aan mannen en vrouwen toekent. Mensen hebben, vaak onbewust, stereotype ideeën over wat typische mannenrollen en typische vrouwenrollen zijn (Verloove, 2020).

Gendersensitieve begeleiding betekent dat je wegblijft bij stereotype ideeën over man-vrouwrollen. In plaats daarvan kijk je naar individuele omstandigheden en behoeften. Eenzelfde houding is nodig bij cultuursensitieve begeleiding. De begeleider benadert de ander hierbij niet als vluchteling of migrant, maar kijkt met een open en nieuwsgierige houding naar het individu tegenover zich.

Zowel bij gender- als cultuursensitiviteit geldt dat je iemand niet reduceert tot één aspect van die persoon, bijvoorbeeld tot 'vrouw' of 'vluchteling', maar dat je hier wel oog voor hebt.

Dit wordt ook wel kruispuntdenken of intersectionaliteit genoemd. Dat betekent dat allerlei verschillende aspecten van iemands identiteit in elkaar grijpen, en die persoon maken tot wie hij/zij is in de context van onze samenleving (Verloove 2020).

Als je een individu, (echt)paar of gezin goed wilt begeleiden is zul je je moeten verdiepen in hun situatie. Bijvoorbeeld door te vragen naar de situatie van het gezin voor de vlucht, de verwachtingen die men voor de vlucht had, en hoe het nu met de gezinsleden gaat. Tijd nemen, iets over jezelf delen, en begrip tonen wanneer iemand iets niet wil vertellen, helpt om vertrouwen op te bouwen. Als je de achtergrond van het stel kent, kun je beter begrijpen welke aanpassingen in rollen er van hen gevraagd worden. Realiseer je daarbij ook dat je niet altijd de (hele) waarheid hoort:

Sleutelpersoon: "Iedereen heeft geheimen. Bijvoorbeeld: de vrouw moet bij haar man blijven, ook als hij een ander heeft. Dat zie je wel veel als de man hier al is en de vrouw pas later komt na gezinshereniging".

Kijk ook naar praktische oplossingen. Veel conflicten gaan over geld. Soms kan de angel uit een conflict worden gehaald door de uitkering bijvoorbeeld in tweeën te splitsen.

4.4 Ondersteun bij de scheiding

Scheiden is een emotioneel en ingewikkeld proces, waar partners ondersteuning bij nodig kunnen hebben. Partners met een vluchtachtergrond missen een sociaal vangnet en vinden onvoldoende de weg naar (cultuursensitieve) ondersteuning. Zonder steun bestaat het risico op extra schade: meer ruzies, vechtscheiding, huiselijk geweld. Dat heeft ook grote(re) gevolgen voor de kinderen.

Zorg daarom dat ondersteuning van het gezin, inclusief preventie van huiselijk geweld, en ondersteuning bij echtscheiding, ook toegankelijk en passend is. Kijk ook na de scheiding wat ex-partners nodig hebben. Bied als het nodig is begeleiding en steun voor gescheiden vrouwen, bijvoorbeeld door hen kennis te laten maken met andere vrouwen in dezelfde positie.

4.5 Zet sleutelpersonen in

Het is niet gemakkelijk om hulp te vragen bij een gevoelig onderwerp als relatie of opvoeding. Zeker niet als je dit moet vragen aan een onbekende begeleider of hulpverlener. In het land van herkomst was het voor veel (echt)paren waarschijnlijk gebruikelijk om familie of anderen om raad te vragen bij problemen, maar deze raadgevers zijn vaak niet hier in Nederland. Soms is ondersteuning op afstand wel mogelijk, maar daar kunnen haken en ogen aan zitten. Hierbij kun je denken aan slechte communicatie of het niet kennen van de Nederlandse context, waardoor adviezen minder passend zijn.

Sleutelpersoon: "Een bemiddelaar uit het land van herkomst speelt vaak een belangrijke rol. Maar zij bemiddelen in de stijl van het land van herkomst. Ze hebben weinig kennis over de situatie hier en de gelijkheid van man en vrouw. Zorg daarom dat mensen

preventief al zijn voorgelicht, zodat ze niet afhankelijk worden van zo'n bemiddelaar. Want vaak worden daardoor de problemen ook niet opgelost”.

Rolmodellen en raadgevers uit de eigen cultuur die in Nederland wonen kunnen een belangrijke rol spelen. Soms zijn mensen bijvoorbeeld angstig omdat ze vrezen dat hun kinderen worden weggenomen bij problemen in het gezin. Dan kan het makkelijker zijn een dergelijke raadgever, zoals een sleutelpersoon, in vertrouwen te nemen dan naar een Nederlandse hulpverlener te gaan. Hun advies zal dichterbij de belevingswereld van de hulpvrager liggen.

Sleutelpersonen begrijpen de culturele spagaat die er kan bestaan in een huwelijk. Zij moeten balanceren in hun advies: *“Het botst ook, er is cultuurverschil, in wat je vanuit de cultuur zou adviseren, en de rechten en mogelijkheden hier”.*

Sleutelpersonen kunnen veel betekenen door te luisteren en mee te denken: *“Partners moeten bij zichzelf beginnen. Wat wil ik, problemen oplossen of scheiden? Bij dat nadenken kun je wel helpen, adviseren en vragen stellen. Als het moeilijk is moet je professionele hulp inschakelen”.*

Meer informatie over de inzet van sleutelpersonen vind je [hier](#).

4.6 Wat kan de gemeente doen?

Gemeenten gaan verschillend om met de begeleiding van mannen en vrouwen. Soms zijn zij bij de uitvoering van de Participatiewet alleen gericht op het begeleiden naar werk van de meest kansrijke partner. Dat is meestal de man, omdat hij vaak meer werkervaring heeft dan de vrouw.

Met de invoering van de nieuwe wet Inburgering worden beide partners, en dus ook vrouwen, meer begeleid tijdens hun inburgering. De gezinssituatie zou als één van de levensdomeinen meegenomen moeten worden in het bepalen van het inburgeringstraject. In de begeleiding is het dus van belang om de leefsituatie, de kansen en behoeften van het hele gezin in beeld te hebben, om zo het ondersteuningsaanbod beter te laten aansluiten (de Gruijter, 2019).

Voor klantmanagers is gendersensitief werken niet altijd makkelijk. Wat wil de vrouw zelf, wat wil haar man, en hoe ga je hierover in gesprek? De vraag of de vrouw ook gaat werken en de ervaren druk op deze vraag, kan spanningen opleveren tussen partners. De uitdaging is aan professionals om hierover in gesprek te gaan, en te laveren tussen de verplichtingen van de wet en de situatie van man en vrouw.

Gemeenten kunnen er verder op letten dat er voorlichtings- en groepsbijeenkomsten worden georganiseerd waarin ook aandacht is voor participatie (zie onder 5)

5 Meer informatie en materialen

Praatkaarten "Partnerrelaties na de vlucht"

Mensen die gevlucht zijn hebben vaak veel meegemaakt. Dat heeft ook invloed op hun relatie. [Deze praatkaarten](#) zijn een hulpmiddel om in gesprek te gaan over de relatie tussen man en vrouw, en de situatie thuis.

Praatkaartjes

Voor gesprekken over partnerrelaties en de thuissituatie

Wij hebben een sterk huwelijk

Wij doen af en toe iets leuks samen

Wij hebben respect voor elkaars mening

Wij houden rekening met elkaar

Wij praten over wat we denken en voelen

Ik heb werk/een opleiding waar ik mij goed door voel

Soms zijn er problemen in je familie. Met wie kan je praten?

[Dit is een beeldverhaal](#) over problemen in de familie. Professionals en vrijwilligers in de wijk, de zorg, het onderwijs of de kinderopvang kunnen het verhaal gebruiken bij contact met ouders en kinderen over zwaardere opvoedvragen.

SOMS ZIJN ER PROBLEMEN IN JE FAMILIE

Met wie kan je praten?

Trainingen van Pharos

Pharos biedt [trainingen](#) over cultuursensitief werken, het ondersteunen van mensen met een vluchtachtergrond en vluchtelingengezinnen.

Handreikingen

[Handreiking Geef ons de tijd](#), bedoeld voor begeleiders van vluchtelingen en gaat over hoe je kunt omgaan met (psychische) gezondheid.

[Overzicht van preventieve interventies](#) voor het versterken van de psychische gezondheid en veerkracht van statushouders.

Logo's of afbeeldingen van partners zoals VVD, PHAROS, etc.

Overzicht

Preventieve interventies voor het versterken van de psychische gezondheid en veerkracht van statushouders

Wat kunt u inzetten in de gemeente?

Bronnen

- Al Abdallah, S. en Bijl, R. "Syrisch huwelijk is tikkende tijdbom", Trouw, 27-7-2021.
- Bakker, H, en Felten, H (2019) Verandering van Binnenuit, Zelfbeschikking bevorderen binnen migranten- en vluchtelingengemeenschappen. Utrecht, Movisie.
- Brummel-Ahlaloum, J., Andriessen, T., Smal, E., Kawous, R. (2018). Welzijn en gezondheid van gezinsherenigers – Een verkenning. Utrecht: Pharos.
- CBS (2021). Gescheiden Statushouders. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/35/gescheiden-statushouders>
- Dagevos, J., Miltenburg, E., e.a. (2020) Syrische statushouders op weg in Nederland: de ontwikkeling van hun positie en leefsituatie. Den Haag, SCP.
- Dagevos J et al (2018). Syriërs in Nederland. Een studie over de eerste jaren van hun leven in Nederland. Den Haag: SCP.
- Eijk, E. van (2017). Wel gescheiden, niet gescheiden? Huwelijkse gevangenschap in Nederland. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Ghebreab, W. (2018) Wat zou ik moeten weten over de seksualiteit, gezondheid, gender en relaties van Eritrese amv's? Utrecht, Nidos.
- Gindling, T.H. & Poggio, S.Z. (2010). The Effect of Family Separation and Reunification on the Educational Success of Immigrant Children in the United States. IZA Discussion Paper No. 4887.
- Gruijter, M., de & Razenberg, I. (2019). Work first, vrouwen later? Arbeidstoeleiding van vrouwelijke statushouders. In: Beleid en Maatschappij, 2019 (46), pp. 7-22.
- Hengst S, Smid G & Laban CJ (2018) The effects of traumatic and multiple loss on psychopathology, disability, and quality of life in Iraqi asylum seekers in the Netherlands. The journal of nervous and Mental diseases, 206: 52-60.
- Hvidtfeldt C, Perterson JH, & Norredam M (2019). Prolonged periods of waiting for an asylum decision and the risk of psychiatric diagnoses: a 22-year longitudinal cohort study from Denmark. International Journal of Epidemiology.
- Jacob, Y. (2018). Eritrese vrouwen in de geboortezorg. Utrecht, Pharos.
- KIS. 'Voor iedere vrouw is er een plek', Arine Huijboom van Netwerkpro begeleidt vluchtelingenvrouwen naar werk. Artikel op website KIS.
- Kokou-Kpolou CK et al (2020) Correlates of grief-related disorders and mental health outcomes among refugees exposed to trauma and bereavement: a systematic review and future research directions. Journal of Affective Disorders 2020, 15; 267: 171-184.
- Laban CJ, Gernaat HBPE et al (2005). Invloed van de duur van de asielpprocedure op de prevalentie van psychiatrische stoornissen bij Iraakse asielzoekers in Nederland. Tijdschrift voor Psychiatrie, 47, 11: 743-752;
- Liempt, I. van, Staring, R. (2020). Nederland papierland. Syrische statushouders en hun ervaringen met participatiebeleid in Nederland. Den Haag: SCP.
- Manlasadoon, A. (2021). Scheiden is onder vluchtelingen mode geworden. In Ad, 17-6-21.
- Neef, M. de ea, (2017). Praten over relaties en (seksuele) gezondheid, Een verkenning onder Syrische vluchtelingen in Nederland. Utrecht, Rutgers.
- Nour Al Naimi, M. en Mcdevitt-Pugh, L. (2020). Traditioneel Syrisch huwelijk gedijt niet op Nederlandse bodem. Sociale Vraagstukken, 19 augustus 2020.
- Pharos (2020). Gezinshereniging, wat als het niet eind goed, al goed is. Artikel op de website.

- NJI Factsheet (2021). De Kracht van een goede partnerrelatie tussen ouders. Factsheet op de website.
- Rousseau, C., Rufagari, M.-C., Bagilishya, D. & Measham, T. (2004). Remaking family life: Strategies for reestablishing continuity among Congolese refugees during the family reunification process. *Social Science & Medicine*, 59(5), 1095-1108.
- Santing, F. en Vermeulen, F. (3 maart 2021) Als de rollen worden opgeschud, de emancipatie van mannelijke vluchtelingen. In de Groene, nummer 9, 2021.
- Smal, E. e.a. (2018). Handreiking Statushouders wegwijs maken in de gemeente en in de gezondheidszorg, Utrecht, Pharos.
- Sterckx, L. en Fessehazion, M. (2018) Eritrese statushouders in Nederland. Een kwalitatief onderzoek over de vlucht en hun leven in Nederland. Den Haag, SCP.
- Suárez-Orozco, B., Todorova, C. & Louie, J. (2002). Making up for lost time: the experience of separation and reunification among immigrant families. *Family Process*, 41, 625-643.
- Uildriks, M. (2019) Voor veel Syrische vrouwen voelt de komst naar Nederland als een bevrijding van onderdrukking. In de Volkskrant, 22-2-2021)
- Van Essen, J. (2007). Leven na de vlucht: Systeembehandeling bij getraumatiseerde asielzoekers- en vluchtelingengezinnen. Stichting centrum '45.
- Verloove, J. en de Vries, S (2020) Ondersteuning bij arbeidstoelicing van vrouwelijke statushouders, Antwoord op veelgestelde vragen van gemeenten. Utrecht, KIS.
- Weine, S., Muzurovic, N., Kulauzovic, Y., Besic, S., Lezic, A., Mujagic, A. & Pavkovic, I. (2004). Family consequences of refugee trauma. *Family Process*, 43(2), 147-160.